
Mitja Ferenc*

**"...Grobovi so zravnani in zaraščeni."
(Seznam grobov sovražnikovih vojakov padlih
iz časa 2. svetovne vojne na območju občine
Ilirska Bistrica)**

Julija letos me je poklical višji kriminalistični inšpektor Pavel Jamnik, ki na Generalni policijski upravi (GPU) vodi akcijo "Sprava". Slišal je za dogovarjanja o izkopu okoli 1500 nemških vojakov v Ilirski Bistrici in spraševal, če sem morebiti seznanjen s to informacijo. Ko sva poizvedovala na Sektorju za vojna grobišča na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve (Ministrstvo za delo), sva med drugim izvedela, da naj bi na Upravni enoti Ilirska Bistrica hranili dokument, na katerem naj bi bil poimenski seznam okoli 1500 padlih nemških vojakov. Za izkop več deset nemških vojakov iz grobišča zasebnika v okolici Ilirske Bistrice naj bi se dogovarjalo podjetje Veking iz Celja. To je sicer podjetje, ki na temelju sporazumov med Slovenijo in Nemčijo¹ ter Slovenijo in Italijo² izvaja prekope nemških in italijanskih vojakov na ozemlju Slovenije.³ Izkop v Ilirski Bistrici bi po dogovorih že moral biti opravljen, a so ga preložili na 22. julij.⁴ Začudena, ker o nameravanem izkopu ni bila obveščena niti policija, niti vodja ekipe za evidentiranje grobišč, sva se odločila, da informacije preveriva na terenu. Po nekaj dneh smo kriminalist Franc Bavec iz Policijske uprave Postojna, Pavel Jamnik iz GPU, Mateja Bavdaž iz Ministrstva za kulturo ter avtor zapisa obiskali lastnika parcele in evidentirali grobišče nemških vojakov, ujetnikov, ki jih je kot kaže jugoslovanska vojska (JA) pobila v času zaključnih operacij za osvoboditev Ilirske Bistrice in okolice. 4. jugoslovanski armadi se je namreč 6. maja 1945 predal nemški 97. armadni korpus, v ujetništvu je pristalo okoli 16.000 nemških vojakov.⁵ Lastnik parcele je bil kot mladoleten fant priča poboju okoli 80 ujetnikov. Poboju naj bi prisostvovalo tudi nekaj sovaščanov. Pokazal nam je grob. Iz zemlje so štrlele človeške kosti, naokoli so ležali razbiti kosi lobanj, tako da o zanesljivosti grobišča že na prvi pogled ni bilo nobenega dvoma. Potrdil je, da je sam zaprosil za izkop posmrtnih ostankov. Kasneje smo z osebo, ki je ob koncu vojne pokopavala padle nemške vojake, v bližini evidentirali še dve lokaciji, na območju Male Bukovice in

* Dr., docent, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2; e-mail: Ferenc.Mitja@guest.arnes.si

1 Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Zvezne republike Nemčije o vojnih grobovih, Uradni list Republike Slovenije, Mednarodne pogodbe, 6/99.

2 Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Italijanske republike o urejanju vojnih grobišč, Uradni list Republike Slovenije, Mednarodne pogodbe, št. 10/97.

3 Arhiv Ministrstva za delo, Sklep Vlade RS, št. 352-08/97 z dne 3. 11. 1999.

4 Mag. Dimitrij Omersa, Ministrstvo za delo, ustni vir, 8. 7. 2004.

5 Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941-1945. Ljubljana 1977, str. 960-962.

potoka Dule. V obeh primerih je šlo za pokop vojakov padlih v boju, njihovi grobovi pa po vojni niso bili označeni.

Pol meseca po tem ko sem dobil prve informacije, mi je Ministrstvo za delo posredovalo seznam Upravne enote v Ilirski Bistrici. Ugotovil sem da to ni poimenski seznam padlih nemških vojakov, temveč "*Seznam grobov sovražnikovih vojakov padlih v času NOV na območju občine Ilirska Bistrica*" (v nadaljevanju seznam oz. dokument).

Kaj vsebuje dokument?

Dokument vsebuje štiri vrste podatkov: lokacijo groba oziroma zemljišča na katerem je grob, lastnika zemljišča, naslov lastnika zemljišča, število žrtev v posameznem grobišču, (ne)urejenost grobišča.

Lokacija groba Pod zaporednimi številkami je navedenih 120 lokacij grobišč in to v najmanj 30 naseljih, 10 lokacij pa naselja nima navedenega oziroma ga še nisem mogel določiti. Prva ugotovitev, ki izhaja iz dokumenta, je da je imela najmanj polovica vasi v občini na svojem območju vsaj po eno grobišče. Največ grobov je v Jelšanah 14 in v Dolnjem Zemonu 13. Pri vsakem grobišču je navedeno ime parcele in vrsta parcele oziroma zemljišča. Prevladujejo travniki (51), pašniki (17), njive (6), vrtovi (6). Nekaj grobov je na pokopališčih (3) pa tudi zunaj pokopališkega zidu (2), oziroma ob cerkvi (3). Na enem od grobov je bilo "urejeno" mrhovišče, eden je v zasutih strelskih jarkih, dva ob cesti, eden celo na konjskem dirkališču, za 14 krajev pa je navedeno le ime parcele oziroma kraja.

Lastnik zemljišča in naslov Skoraj vsak grob ima navedenega lastnika zemljišča in njegov naslov, ponekod tudi domače ime. Več kot tri četrtine grobov leži na zemljiščih zasebnih lastnikov, v drugih primerih se omenjajo zemljišča dveh kmetijskih posestev, vaških skupnosti, zemljišča v lasti Splošnega ljudskega premoženja in cestne uprave. V 11 primerih lastnik sicer ni naveden, od teh je 6 lokacij na pokopališču ali ob cerkvi.

Število žrtev Iz dokumenta izhaja, da je na 120 krajih pokopanih najmanj 1387 oseb. Največ jih leži v Gornjem Zemonu na travniku "*Krnjica*" (150) in na konjskem dirkališču Žabovica, kjer je v strelskih jarkih pokopanih 120 nemških vojakov in oficirjev. Okoli 100 jih leži v gozdu na Mašunu. V večini grobov so pokopani nemški vojaki. V dveh so posmrtni ostanke devetih italijanskih vojakov, v dveh pa so poleg nemških vojakov tudi "belogardisti" (na pašniku nad kamnolomom Kozlek, št. 3 in na njivi "*Nabreška gmajna*" pod cesto na Okrogolino, št. 8). Vojaškega statusa žrtev iz dokumenta ni razbrati. Le pri dveh žrtvah je navedeno, da sta bila dva majorja. Posebej je naveden tudi oficir - zdravnik, v enem od grobov pa naj bi bilo pet vojaških zdravnikov. Višjega oficirja, domnevno generala, so pokopali na vrtu osnovne šole v Dolnjem Zemonu. Preseneča, da je v dokumentu naveden tudi podatek, da sta grobova dveh vojakov obiskali vdovi. Ena je nameravala posmrtne ostanke prenesti, druga pa je grob redno obiskovala in vzdrževala.

(Ne)urejenost grobov. Razen enega so bili vsi grobovi iz seznama zaraščeni oziroma zravnani. Urejen je bil le grob oficirja - zdravnika na zahodni strani pokopališča v Premu, ki ga je redno obiskovala in vzdrževala vdova. Grob je imel tudi križ.

Ugotovitve

Verodostojnost

Prvo vprašanje ki se zastavlja je, ali je seznam verodostojen in v kolikšni meri. Vsaj iz treh že pred pridobitvijo dokumenta obiskanih lokacij je bilo moč sklepati, da je dokument verodostojen. Da bi bil povsem prepričan v resničnost navedb, sem sklenil odgovore poiskati pri lastnikih zemljišč oziroma njihovih svojcih na katerih so grobovi. Za primerjalni vzorec sem sklenil najti 15% - 20% v dokumentu navedenih lokacij v različnih vaseh. 27. in 28. julija so domačini v vaseh Veliko Brdo, Dolenje pri Jelšanah, Novokračine, Dolnji Zemon, Gornji Zemon, Ilirska Bistrica pokazali 19 lokacij grobišč, od teh 16 iz seznama, 3 pa v dokumentu niso bila navedena, za grob oficirja na vrtu osnovne šole v Dolnjem Zemonu pa niso vedeli. Za še 4 grobišča so domačini ali lastniki potrdili, da vedo za njih, a jih zaradi oddaljenosti tisti dan nismo evidentirali. V nekaterih primerih gre za grobove v borbi padlih vojakov, v drugih za poboje vojnih ujetnikov. V vseh vaseh kjer smo uspeli kot informatorje še najti starejše osebe, so se njihovi podatki ujemali s tistimi iz dokumenta. Tudi na vprašanje o številu oseb v posameznih grobiščih so bili odgovori večinoma enaki. Odstopali so le v nekaterih primerih pri grobiščih z večjim številom žrtev, kar je glede na 60-letno časovno oddaljenosti tudi razumljivo. Ugotavljam torej lahko, da je dokument natančen in podroben ter verodostojen seznam grobišč.

Izvor dokumenta

Kdo je dokument pripravil in komu je bil namenjen? Iz dokumenta to ni razvidno. Sklepali bi lahko, da je nastal zaradi povpraševanja oziroma zahteve nekega centralnega organa (verjetno Uprave državne varnosti), ki je želel imeti natančen popis o številu žrtev in urejenosti grobišč. Morda se v določeni meri navezuje na navodilo zveznega ministra za notranje zadeve DFJ iz 18. maja 1945 in njegov prepis iz 12. junija istega leta. Na osnovi tega zveznega navodila je slovenski notranji minister Zoran Polič naročil okrožnim narodnoosvobodilnim odborom, da uredijo *"vse potrebno da se takoj odstranijo (zravnajo z zemljo) vsa pokopališča kakor tudi posamezni grobovi okupatorjev in domačih izdajalcev in tako izbriše vsaka sled za njimi."* V zaključku navodila naroča, da obvestijo ministrstvo, kaj so ukrenili glede odstranitve grobov in kakšen odmev je imelo to med prebivalstvom.⁶ Kot kaže so rezultate navodil preverjali še veliko let kasneje. To mi je potrdil tudi eden od policistov, ki je dokument poznal, saj naj bi ga do leta 1990 dobivali v okviru dejavnosti preprečevanja označevanja in obiskovanja grobišč pred 1. novembrom (Dan mrtvih). Takšne in podobne dokumente pa naj bi leta 1990 množično uničevali.

⁶ Navodilo Ministra za notranje zadeve NVS št. 334/45 je bilo že večkrat objavljeno. Glej npr. Brez milosti. Ranjeni, invalidni in bolni poveljni ujetniki na Slovenskem (urednik Lovro Šturm), Ljubljana 2000, str. 342 in Slovenija 1941-1948-1952. Tudi mi smo umrli za domovino. Zamolčani grobovi in njihove žrtve (Zbornik), Ljubljana - Grosuplje 2000, str. 144. Prvič ga je navajala Jera Vodušek Starič: Prevzem oblasti. 1944-1946. Ljubljana 1992, str. 256.

⁷ Navodilo Ministra za notranje zadeve NVS št. 334/45 je bilo že večkrat objavljeno. Glej npr. Brez milosti: ranjeni, invalidni in bolni poveljni ujetniki na Slovenskem (urednik Lovro Šturm), Ljubljana 2000.

Čas nastanka

Dokument ni datiran. Po mnenju vodje oddelka za upravno notranje zadeve Upravne enote Ilirska Bistrica, ki je seznam nasledila, ga hranila in posredovala, je nastal okoli leta 1957. Po hitrem pregledu občinskih razmejitvev pa bi sklepal, da dokument ni nastal pred letom 1963,⁸ saj pripravljavec seznama gotovo ne bi vključeval v občino krajev, ki vanjo niso sodili. Prav gotovo pa so bili podatki zbrani že pred njegovim nastankom, saj se je dopolnjeval na podlagi starejših seznamov. Na Upravni enoti namreč hranijo še en seznam z 109 lokacijami, v kategorija pa niso vključena grobišča vasi, ki so jih kasneje priključili k občini Ilirska Bistrica.

Zgodovinska vrednost dokumenta

Virov, ki bi pričali o povojnih pobojih je malo, še redkejši pa so viri o lokacijah povojnih grobišč. S kriminalisti iz Policijskih uprav smo ob skupnih ogledih in iskanjih večkrat razpravljali ali so seznama grobišč - če so bili narejeni - vsebovali podatke, ki bi nam danes omogočali evidentiranje. Podatki navedeni v dokumentu so tako temeljiti in podrobni, da bi lahko grobove našli tudi po 60 letih.

Tudi nas, ki se kot zgodovinarji podrobneje zanimamo za dogodke po 2. svetovni vojni, je dokument vznemiril iz več razlogov. Kaže namreč na to, da je oblast verjetno še dolgo vrsto let po vojni vodila evidenco prikritih grobišč. Glede na to, da smo na območju občine Ilirska Bistrica do sedaj poznali le nekaj kraških brezen, v katerih so jamarji opazili večje število posmrtnih človeških ostankov, je objavljen seznam s 120 prikritimi grobišči, ki jih morda nikoli ne bi našli, zastrašujoč. Pri nekaterih krajih je zapisano da je grobov več, pri enem pa naj bi bilo na parceli več grobov z dvema do tremi pokopanimi. Zato je številka še večja od navedene. To smo ob obiskih ugotovili tudi sami. Že pripravljavec seznama je v zaključku zapisal, da je grobov verjetno še več, a za njih niso mogli zbrati podatkov. Le predvidevam lahko, koliko lažje delo bi imeli pri evidentiranju danes, če bi se ohranili takšni seznama tudi za druge slovenske občine. Vznemirilo nas je tudi dejstvo, da je po skoraj pol stoletja dokument šele zdaj prišel iz "predala" v roke zgodovinarjem. Gre namreč za edini doslej znani in najdeni dokument v Sloveniji, ki ga je po vojni pripravil nek oblastni organ in ki vsebuje natančne podatke o prikritih grobiščih na nekem območju.

Dokument v veliki meri načenja teme s katerimi se bo zgodovinska stroka morala še bolj poglobljeno soočiti, sistematično zbirati podatke in jih analizirati.

⁸ Občina Ilirska Bistrica je res nastala konec junija 1955, vendar podrobnejši pregled naselij pokaže, da so na seznamu kraji, ki so takrat sodili v občino Hrpelje. Ta pa je bila ukinjena leta 1963 in so jo z večjim delom priključili občini Sežana, z manjšim delom pa občini Ilirska Bistrica. Glej Zakon o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, Uradni list LRS št. 24-119, 30. 6. 1955 in Zakon o spremembi zakona o območjih okrajev in občin v Ljudski republiki Sloveniji, Ur.l. LRS, št. 8-64, 28. 3. 1963.

**SEZNAM GROBOV SOVRAŽNIKOVIH VOJAKOV PADLIH V ČASU NOV
NA OBMOČJU OBČINE ILIRSKA BISTRICA**

1. V kraju imenovanem "Pod pokopališčem", na parceli last ŠRICELJ Franca iz Ilirske Bistrice, Jurčičeva ul. 31, je pokopanih v strelskem jarku 82 nemških vojakov, grobov ni opaziti, ker so zravnani.
2. Na pašniku imenovanem "Jankotova gmajna", na parceli last BENC Antona iz Ilir. Bistrice, Gabrije 19, je pokopanih 35 nemških vojakov, grobovi so zravnani.
3. Nad kamnolomom Kozlek, na pašniku last SLP, na severovzhodni strani pod borovim gozdom je pokopanih 6 nemških vojakov (in 2 belogardista). Grobovi so zravnani.
4. Na vrtu pred hišo last ŽNIDARŠIČ Alberta iz Ilir. Bistrice, Levstikova ul. 18, je pokopanih 5 nemških vojakov. Nad njimi je zemlja obdelana.
5. Na konjskem dirkališču imenovanem v kraju Žabovica, last kmetijskega posestva Male Bukovica, je v strelskih jarkih pokopanih 120 nemških vojakov in oficirjev. Pokopal jih je SLAVE Franc iz Ilir. Bistrice, Levstikova 55, grobovi so zravnani.
6. V gmajni med cesto III. reda Ilir. Bistrica - Okroglina, nad km kamnom št. 6, je v malem borovem gozdu pokopanih 32 nemških vojakov, grobovi so zravnani.
7. Na pašniku imenovanem v kraju "Črne njive" nad Il. Bistrico, ob cesti na Okrogolino, na parceli last vulgo SRIČNOVI iz Jesene, je pokopanih 18 nemških vojakov, grobovi so zravnani.
8. Pod cesto na Okrogolino pri 3 km kamnu, ne njivi imenovani po kraju "Nebreška gmajna", last HODNIK Antona iz Il. Bistrice, Levstikova ul. 35, na jugozapadnem kotu njive, je pokopanih nad 40 nemških vojakov in belogardistov. Grobovi so zravnani.
9. Nad cesto III. reda Il. Bistrica -Knežak, na parceli last BENIGAR Amalije iz Ilir. Bistrice, Gabrije št. 8, v bližini ceste pokopani 4 nemški vojaki, grobovi so zravnani.
10. Ne travniku imenovanem v kraju "Drašča", last ULJANČIČ Franca iz Gor. Zemona 13, v enem grobu pokopanih 4 nemški vojaki, grob je zaraščen s travo.
11. Ne travniku imenovanem "Krnjice", last ULJANČIČ Franca iz Gor. Zemona 13, v enem grobu pokopanih 150 nemških vojakov. Grob je zaraščen s travo.
12. Ob robu njive imenovane "Podhrib", last VIČIČ Ivana iz Gor. Zemona št. 16, v enem grobu pokopanih 7 nemških vojakov, grob je zaraščen s travo.
13. Na travniku imenovanem "Hrpček", last ULJANČIČ Antona vulgo Petrač iz Gor. Zemona, pokopan en nemški major, grob je zaraščen s travo.
14. Na njivi pri cerkvi v Gor. Zemonu, last BROŽIČ Jožefa iz Gor. Zemona vulgo Bubnovi, pokopani 3 nemški vojaki. Njiva preorana.
15. Na travniku imenovanem "Brezije", last Lavrenčič Andreja iz Dol. Zemona 10, v enem grobu pokopanih 9 nemških vojakov, grob je zaraščen.
16. Na travniku imenovanem "Vrte", last GRŽINA Jožefa iz Dol. Zemona vulgo Vrhov, v enem grobu pokopanih 11 nemških vojakov, grob je zaraščen.
17. Na travniku imenovanem "Dole", last ČELIGOJ Jožefa iz Dol. Zemona 56, pokopan en nemški vojak, grob je zaraščen.
18. Na travniku imenovanem "Mlačica", last VRH Antona iz Dol. Zemona 54, pokopani 3 nemški vojaki, grob je zaraščen.
19. Na travniku imenovanem "Olarija", last VRH Jožefa iz Dol. Zemona, vulgo Katinin, pokopani 3 nemški vojaki, grob je zaraščen.
20. Na travniku imenovanem "Hribi", last RAŠPOR Jožefa iz Dol. Zemona, vulgo Gašperatov, pokopana dva Nemca, grob je zaraščen.
21. Na travniku imenovanem "Ločica", last VIČIČ Jožefa iz Dol. Zemona 44, v enem grobu pokopanih 22 nemških vojakov, grob je zaraščen.
22. Na travniku imenovanem "Stojnica", last MIHAELA iz Dol. Zemona vulgo Čušni

- pokopani 4 nemški vojaki, grobovi pokopani.
23. Na travniku imenovanem "Trnek", last ŠIRCELJ Antona iz Dol. Zemona 67, pokopana dva nemška vojaka, grob zaraščen.
 24. Na travniku imenovanem "Srednja njiva", last RAŠPOR Jožefa vulgo Gašparetov iz Dol. Zemona, pokopani 3 nemški vojaki, grob zaraščen.
 25. Na travniku imenovanem "Mrzlica", last GRL Edvarda vulgo Edvardov iz Dol. Zemona, pokopani 3 nemški vojaki, grob zaraščen.
 26. Na vrtu osnovne šole na Dol. Zemonu, pokopan višji oficir - baje general, grob zravnani.
 27. Na pašniku v bližini vasi Jasen, last vaške skupnosti Jasen pokopanih v enem grobu 84 nemških vojakov, grob zravnani in zaraščen. Na drugem mestu 8 in tretjem mestu 6, zaraščeno.
 28. V neposredni bližini stavbe, last DODIČ Jožefa iz Jasena 4, na travniku pokopana dva nemška vojaka, grob zaraščen.
 29. Ob robu njive, last LAVRENČIČ Antona iz Vrbova št. 29 pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
 30. Na travniku imenovanem "Gora", last HRVATIN Franca iz Jablanice št. 26, pokopanih 10 nemških vojakov, grob zaraščen.
 31. Na pašniku imenovanem "Osolne", last ROJC Antona iz Jablanice 15, pokopani 4 nemški vojaki, grob zaraščen.
 32. Na vrtu last HRVATIN Franca iz Jablanice 26, pokopan en Nemeč, grob zravnani.
 33. Na pašniku imenovanem "Breg", last PROSEN Franca iz Trpčan 43, pokopani 4 nemški vojaki, grob zaraščen.
 34. Na travniku imenovanem "Poločica", last ISKRA Marija Trpčane 11, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
 35. Na pašniku imenovanem "Hadrovec", last PROSEN Franca iz Kuteževe št. 44, pokopanih skupaj 19 nemških vojakov v isti parceli posebej pa en nemški major, grobova zaraščena.
 36. Na travniku imenovanem "Žlebec", last CELIN Jožefa iz Kuteževega št. 42, pokopanih 7 nemških vojakov, grob zaraščen.
 37. Na travniku imenovanem "Pleščica", last ŠESTAN Alojze iz Kutežev 23, pokopanih 8 nemških vojakov, grob zaraščen.
 38. Na travniku imenovanem "Loka", last ŠTEMBERGAR Ivana iz Zabič št. 17, pokopani 4 nemški vojaki, grob zaraščen.
 39. V gozdu imenovanem "Rovice" last BRNE Antona iz Zabič 18, pokopana 2 nemška vojaka, grob zaraščen.
 40. V gozdu imenovanem "Veliki vrh", last ŠTEMBERGAR Adolfa iz Zabič št. 31, pokopani 4 nemški vojaki, grob zaraščen.
 41. Na travniku zvanem "Teme", last državnega posestva Zabiče, pokopanih 6 nemških vojakov, grob zaraščen.
 42. Na travniku imenovanem "Pri mlinu" last državnega posestva Zabiče, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
 43. Na travniku imenovanem "Loka", last državnega posestva Zabiče, pokopana dva nemška vojaka, grob zaraščen.
 44. Na travniku imenovanem "Repi", last ŠTEMBERGER Adolfa iz Zabič 31, pokopani 3 nemški vojaki, grob zaraščen.
 45. Na pašniku imenovanem "Osredki", last PRIMC Štefanije iz Podgraj pokopani 4 nemški vojaki, grob zaraščen.
 46. Na travniku imenovanem "Mlačice", last POKLAR Antona iz Podgraj št. 67, pokopan 1 nemški vojak, grob zaraščen.
 47. V kraju imenovanem "Kupnica" v bližini vasi Novokračine je mrhovišče. Tu je v enem grobu zakopanih 70 nemških vojakov, v drugem 12. Na tem mestu je zakopanih tudi preko 40 konj. Zemljišče je last vaške skupnosti. Grobovi so zravnani in zaraščeni.

48. Ob glavni cesti Jelšane - Novokračine, na kraju imenovanem "Sušnak", last vaške skupnosti, pokopani 3 nemški vojaki, grob je zaraščen.
49. Na pašniku imenovanem pri "Sv. Katerini", last op SLP je več grobov v katerih so zakopani 2-3 in več vojakov. Grobovi so zravnani in zaraščeni.
50. Na travniku imenovanem "Malensko brdo", last MALJAVEC Ivane iz Novokračin št.6, pokopana dva nemška vojaka, grob zaraščen.
51. Na travniku imenovanem na kraju "Kalič", last SMAILA Dragota iz Novokračin, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
52. Na vrtu last RUTAR Franca iz Fabcev št. 2 pokopanih 5 nemških vojakov - samih zdravnikov, grob zaraščen.
53. V gozdu imenovanem "Boršt", last KALČIČ Ivana iz Fabcev, zakopani 4 nemški vojaki, grob zaraščen.
54. Na travniku imenovanem "Ogradnica", last KALČIČ Janeza iz Fabcev št. 5, pokopan 1 nemški vojak, grob zaraščen.
55. Na pašniku imenovanem "Božična vala", last vaške skupnosti, pokopan en Nemeč, grob zravn.
56. Na travniku imenovanem "Božični breg", last UDOVIČ Dragota iz Jelšan 14, pokopanih 4 nemški vojaki, grob zaraščen.
57. Na pašniku "Grace", last vaške skupnosti Jelšane, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
58. Na travniku "Kršnjek", last FROL Ivana iz Jelšan, pokopanih v enem grobu 6 nemških vojakov, grob zaraščen.
59. Na pašniku "Lokavišča", last vaške skupnosti Jelšane, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
60. Na travniku "Trebež", last ŠTEMBERGAR Franca iz Jelšan 36, pokopanih 16 nemških vojakov, grob zaraščen.
61. Na travniku "Trebež", last UDOVIČ Karla iz Jelšan, pokopana dva nemška vojaka, grob zaraščen.
62. Na travniku "Pogorelka", last ŠTEMBERGAR Slavka iz Jelšan 42, pokopani skupaj 4 nemški vojaki, grob zaraščen.
63. V gozdu "Murnjica", last HRABAR Ivana iz Jelšan 40, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
64. Na pašniku imenovanem "Pod slemena", last SLOŠAR Marije iz Jelšan, pokopanih 6 nemških vojakov, grobovi zaraščeni.
65. V gozdu imenovanem "Šunjčak", last UDOVIČ Dragota iz Jelšan 14, pokopani 3 nemški vojaki, grob zaraščen.
66. Na travniku "Ravnica", last SAVLE Antona iz Jelšan 18, je v dveh grobovih pokopanih skupaj 58 nemških vojakov, grobova sta zaraščena.
67. Na pašniku "Brežine", last vaške skupnosti Jelšane, je pokopanih 6 nemških vojakov, katerih grobovi so zaraščeni.
68. Na pašniku "Branček", last vaške skupnosti Jelšane, pokopan en nemški vojak in 16 konj, grob zaraščen.
69. Na travniku "Zagrič", last cestne uprave, zakopan en nemški vojak, grob je zaraščen.
70. Ob glavni cesti v kraju zvanem "Pri mostišču", pokopan italijanski vojak - sergente, bil ubit od Nemcev, grob neurejen.
71. Na pokopališču v Jelšanah pokopanih 8 italijanskih vojakov, katerih tudi grobovi niso urejeni.
72. Na travniku "Hbt", last KALČIČ Janeza iz Fabcev 5, pokopan en Nemeč, grob zaraščen.
73. Na travniku "Sadje" last vaške skupnosti Dolenje, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
74. Na travniku "Veliki vrh", last TOMŠIČ Franca iz Dolenj, pokopana dva nemška vojaka, grob zaraščen.

75. Na njivi "Vrh Zloštenja", last ČEKADA Ivana iz Dolenj 26, pokopan en Nemec, grob zravnan.
76. Na njivi "Ograda farbečkina", last ČEKADA Ivana iz Dolenj 22, pokopana dva nemška vojaka, grob zravnan.
77. Na pašniku "Pod jazbine", last SAFTIČ Jožeta iz Dolenj 31, pokopani 4 nemški vojaki, grob zaraščen.
78. Na travniku "Brajda", last ČEKADA Jožeta iz Dolenj 10, pokopani 6 nemških vojakov, grob zaraščen.
79. Na travniku "Stari gutnik", last ČEKADA Milana iz Dolenj 1, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
80. Ob cerkvi ob vasi Veliko brdo pokopani 16 nemških vojakov, na zemljišču last cerkve, grobovi zravnani in zaraščeni.
81. Na travniku "Ilovec", last Stopar Ivana iz Velikega brda, pokopanih 7 nemških vojakov, grobovi zaraščeni.
82. Na travniku "Hrebeh", last UJČIČ Andreja iz Vel. brda, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
83. Na travniku "Za bregom", last UJČIČ Ivana iz Vel. brda, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
84. Na severni strani zunaj ob pokopališču v Harijah, so za obzidjem pokopani 4 nemški vojaki, grobovi so zravnani in zaraščeni.
85. V vasi Dobropolje na severni strani cerkve, pokopana dva nemška vojaka. Groba sta zravnana in zaraščena.
86. V vasi Brce na severni in južni strani cerkve je pokopanih 8 nemških vojakov, katerih grobovi so zravnani in zaraščeni.
87. Na južni strani cca. 100 m od Topolškega mlina je pokopanih 80 nemških vojakov, katerih grobovi so bili zravnani in zaraščeni.
88. Na travniku "Vrček", last JANEŽIČ Antona iz Zarečja 21, je pokopanih 16 nemških vojakov, katerih grobovi so zaraščeni.
89. Na travniku "Klečeti", last PRELOG Ivana iz Zarečja št. 1, pokopan en nemški vojak, grob zaraščen.
90. Na travniku "Dolge njive", last BOSIJANČIČ Alojza iz Brc, je pokopan en nemški vojak, katerega grob je zaraščen.
91. Na pašniku imenovanem "Pred pod", last BOŠTJANČIČ Jožefa iz Brc, pokopan en nemški vojak, njegov grob je zaraščen.
92. V ogradi "Mlaka", last RENKO Jožefa iz Brc, je pokopanih 9 nemških vojakov, katerih grobovi so zravnani in zaraščeni.
93. Na parceli "Parti", last MALJAVEC Antona iz Studene gore 3, je pokopan en nemški vojak, katerega grob je obiskala njegova žena in izjavila, da bo delala prošnjo za prenos posmrtnih ostankov.
94. Na kraju imenovanem "Peril" na desni strani ceste Ilir. Bistrica - Mala Bukovica, v bližini vasi Mala Bukovica, pokopan nemški SS vojak. Zemljišče je last SLP. Grob je zravnan in zaraščen.
95. Na parceli imenovani "Podvrti", last PUCELJ Antona iz Kosez, pokopana dva nemška vojaka, grobova sta zravnana in zaraščena.
96. Na pokopališču v Knežaku pokopanih 18 nemških vojakov, grobovi so zravnani in zaraščeni.
97. Na parceli "Vinograd", last KASTELIC Franca iz Šembij 39, pokopanih 30 nemških vojakov. Grobovi so zravnani in zaraščeni.
98. V državnem gozdu na Mašunu, na kraju imenovanem "kčiv laz", je pokopanih cca 100 nemških vojakov. Grobovi so zravnani in zaraščeni.
99. Na travniku "Trobeži", last KAVČIČ Rudolfa iz Dol. Zemon 91, je pokopanih 10 nemških vojakov, grobovi so zaraščeni.

100. Na njivi imenovani "Pri jezu", last KRANJČ Alojza iz Male Lukovice, zakopanih 8 nemških vojakov, kateri grobovi so zaraščeni.
 101. Na pokopališču na Premu 10 m od pokopališča je na zahodni strani pokopanih 23 nemških vojakov, kateri grobovi so zravnani in zaraščeni.
 102. Na pokopališču odnosno za pokopališčem na Premu, na zahodni strani v neposredni bližini groba 23 nemških vojakov (glej pod 101), je pokopan en nemški oficir - zdravnik. Na obisk tega groba prihaja vsako leto njegova žena iz Nemčije in ga obloži s cvetjem. Grob ima tudi križ.
 103. Na vrtu ob hiši ROLIH Ivan iz Prema-Potok 2, je pokopan en nemški vojak, katerega grob je vzravnani in zaraščen.
 104. Na pašniku "Otok", last DEKLEVA Jožefa iz Spod. Bitnje, so pokopani štirje nemški vojaki, katerih grobovi so zravnani.
 105. Na travniku "Mlačca", last FRANK Franca iz Gor. Bitnje, je pokopan en nemški vojak, katerega grob je vzravnani.
 106. Na travniku "Majevščica", last GROHAR Rudeta iz Smrj 12, pokopan en nemški vojak, grob je zaraščen in zravnani.
 107. Na vrtu, last URH Jožefa iz Smrj je pokopan en nemški vojak, katerega grob je zravnani.
 108. Na travniku "Kamun", last PECMAN Ivana iz Smrj 16, pokopan en nemški vojak, grob je zaraščen.
 109. Na travniku "Reber", last KOVAČIČ Jožefa iz Smrj 56, pokopan en nemški vojak, katerega grob je vzravnani in zaraščen.
 110. Na kraju "Smrske mlake". V bližini vasi Smrje, je pokopanih cca 10 nemških vojakov. Grobišče je zravnano.
 111. Kraj "Luke", last MIHALIČ Antonije Podgrad 75, pokopanih cca 10 vojakov. Grobišče je vzravnano.
 112. Kraj "Danca", na parceli last STANIČ Ivanke Podgrad 34, je pokopanih cca 8 vojakov. Grobišče je poraščeno.
 113. Kraj "Drnjak" na parceli last BENULIČ Ivana Podgrad 99, pokopani trije vojaki.
 114. Kraj "Podbreg", na parceli last STANIČ Alojza Podgrad 83, je pokopanih pet vojakov.
 115. Kraj "Podkapela", na parceli last Dakleva Jožefa Podgrad 86, sta pokopana dva vojaka, grobišče je poraslo.
 116. Na pokopališču Podgrad je pokopan en vojak, grob je viden.
 117. Na kraju "Gradac" na parceli last KRESEVIČ Jožeta, Račice 68, je pokopan en vojak.
 118. Na kraju "Podgrebar" na parceli last HRVATIN Jožeta Račice 8, sta pokopana dva vojaka.
 119. Na kraju "Čelo" na parceli last FABJANČIČ Franca Podbeže 21, pokopan en vojak.
 120. Na kraju "Zavrh" na parceli last MAVRIČ Antona Podbeže 32, sta pokopana dva vojaka.
- Verjetno je še več grobov padlih sovražnikovih vojakov, predvsem Nemcev v gozdovih na Gomencih, Okroglini in Mašunu, vendar za iste ni bilo moč zbrati potrebnih podatkov.